

LUDVIG HOLBERG

Om Bedømmelse af Dyder

Moralske Tanker

Libr. 1 Epigramm. 117

Vir bonus exercet virtutem, qvæ sine fructu est,
Heros hanc seqvitur, si sibi noxia erit

Dyders og gode Gierningers Øvelse flyde af adskillige Kilder. De fleste øve Dyder i Henseende til Belønning, og derfor kand heller kaldes verdslige Kloge end gode Folk. Jeg siger de fleste, saasom jeg med nogle Moralister ikke gaaer saa vidt at henføre all Dyd, som øves paa Jorden, til egen Nytte og Ærgierrighed. Jeg siger derfor, at den største Deel udi slige Henseender gjøre gode Gierninger, om de Gierninger ellers kand kaldes gode, som flyde af Egennytte eller *Ambition*. At udlaane Penge til nødtørftige Folk er en god Gierning, naar man gjør det for intet: betinger man sig Tieneste derfor, saa bliver det til et Kiøbmandskab, og fordrer man store Renter, saa bliver det til et Aager. Derfor siger *Plinius*, at deslige Folk intet give, men heller kand siges at tage fra andre, ja at de ved Gierrighed søge at erhverve sig Navn af Gavmildhed (*Hos ego non donare puto, sed viscatis muneribus aliena corripere: famam liberalitatis avaritiâ petunt*). At tiene sin Næste, at arbeide for det gemeene Beste, er en Dyd, naar jeg dertil alleene drives af Kierlighed til mine Medborgere og mit Fæderneland. Hvis jeg gjør det for at erhverve Roes, heder det *Ambition*, og hvis jeg øver det, for at erhverve Magt, Myndighed og Høyhed, bliver det til en listig og syndig Hovmod.

Dyder øves derfor udi adskillige Henseender. Om de ere ægte eller u-ægte, er ikke let at dømme, saasom alle, end ogsaa de, der have Egen-Nytte og verdslig Ære mest for Øjene, foregive sig alleene at øve Dyder, efterdi de ere Dyder. De fleste Mennesker ere masquerede, og ligesom *Comoedianter* paatage sig fremmede Skikkelser, saa længe som Spillet varer. Naar Rullen er spillet, og Masqven aftages, legges allerførst for Lyset, om det haver været skrømt eller Alvor. Saalænge derfor, som en soutenerer sin gode Character, maa vi være varlige i vore Domme, og tage os vare, at vi ikke gjøre all *Devotion* til Øjenskalkerie, Venlighed til Falskhed,

Ærlighed til Ambition, &c. Thi, endskiønt vi af Erfarenhed dagligen merke, at mange Mennesker under Masque af *Devotion*, Ærlighed og Venlighed søge egen Fordeel og verdslig Ære, maa man derfor ikke holde alle øvede Dyder og gode Gierninger mistænkte. Vi maa lade en *Socrates* passere for en retsindig, en *Cato* for en ærlig Mand, og en *Lælius*, for en oprigtig Ven, eftersom de udi deres hele Liv have souteneret deres gode Characterer. Dette alleene kand gives, som en Regel herved, at, saasom man ofte af Dyders og gode Gierningers Øvelse er bleven bedragen, man ikke haver alt for stor Tillid dertil. I det øvrige maa man ikke skiære alle over een Kam, og gjøre alle Mennesker til *Comoedianter*, og *derivere* alle Dyder af syndige Kilder; thi saadant er alt for stor *Misanthropie*: og have visse Skribentere, sær en *Autor* udi vore Tider, ved saadanne Domme ikkun indlagt liden Ære.

Samme *Autor* er den der haver skrevet en Bog om Menneskets Dyders Falskhed (*De la fausseté des Vertus humaines*) hvorudi han gjør alle Dyder *interesserede*, og *derivere* dem af syndige Kilder, saa at Ydmyghed øves udaf Hovmod, Venskab af Interesse, etc. men man kand sige, at, hvis disse *Theses* end vare vel udførte, ere de dog lidet opbyggelige, eftersom de tiene til intet, uden at opvække Mistillid, og indprente Mistanke til alle. Det verste herved er, at de samme ere lige saa ugrundede som forargelige. Saadant kunde vises ved at examinere hver *Section* udi sær; hvilket disse mine Materiers Korthed ikke tillader. Jeg vil alleene med faa Ord anføre, hvad bemeldte *Autor* dømmes om Forsigtighed. Han synes ligesom at raade Mennesker fra den Dyd, holdende for, at den er af liden eller ingen Nytte, efterdi Lykken og Hendelser gemeenligen *confundere* de med største Forsigtighed overlagde Sager; hvilket dog er falskt: thi, naar man vil examinere Udfaldet af forsigtige og uforsigtige Anslage, vil man finde, at de sidste bringe 10 gange oftere Uheld med sig, og, hvis man kand citere et Exempel paa et forsigtigt Anslags, saa kand man derimod vise 10 paa et uforsigtigts slette Udfald. Han meener, at det er nok, at man *clausulerer* alle sine Materier med Christelige Dyder, som han siger, alleene ere u-interesserede og reene. De Regler, som herved maa i agttages, ere 1.) At man maa ikke have alle gode Gierninger mistænkte. 2.) Endskiønt man kand have Aarsag at mistænke een eller anden Dyds Øvelse, maae man dog berømme Gierningen. Saaledes, naar en af sine egne Midler anvender en Deel til Publici Nytte, forbinder han sig et hvert *individuum* udi et *Societet*, og *Publicum* bør ànsee saadan Gierning, som dydig, uden at examinere, af hvilken *motif* den kand flyde.

Jeg holder for, at der kand findes Mennesker, skiønt deres Tall er ikkun lidet, der øve Dyd og gode Gierninger, uden Henseende til Fordeel og Belønning. De som gjøre gode Gierninger,

alleene efterdi de holde det for en Pligt, og øve Dyd alleene for Dyders Skyld, ere de som kand kaldes gode Mennesker. Paa saadanne Mennesker giver Historier os et og andet Exempel. Man kand ogsaa henføre til denne Classe, og bæare med saadan Titul, dem som *distingvere* sig udi Dyd, for at erhverve sig et simpelt got Navn og Rygte, naar ingen forfængelig Ære derved sigtes. Thi, endskiønt saadan slags Dyd synes ikke at være gandske *desinteresseret*, saa maa man dog herudi ikke *subtilisere* alt for meget. Man kand ogsaa sette udi samme Rang, dem der øve Dyd i Henseende til Belønning udi det andet Liv, med mindre man med nogle selvkloge Folk vil holde alle Christelige Dyder *interesserede*, efterdi de grunde sig paa saadan Belønning. Man fortæller om en fanatisk Qvinde, at hun løb paa Gaden med en tændt Brand udi den eene Haand, og en Spand Vand udi den anden; og, da man adspurte hende, hvad saadant skulde betyde, sagde hun, sig med Branden at ville sette Ild paa Himmelen og med Vandet at udslukke Helvede, paa det at Menneskerne kunde øve *desinteressere de* Dyder, og skye Synder uden Henseende til Belønning og Frygt. Men man kand sige, at dette var et fanatisk Indfald; og at de, som *raisonnere* ligeledes som denne Qvinde, *rafinere* herudi alt forsterkt; thi man maa holde den Dyd oprigtig og de Gierninger gode, som ikke grunde sig paa verdslig Fordeel og forfængelig Ære.

Men, som den kand kaldes en god Mand, der øver Dyd uden saadan Henseende, saa kand den kaldes en Helt, som vandrer paa Dydens Vej sig selv til Skade og Fortred. Hvis de forrige ere faa, saa ere disse gandske rare. Man finder udi verdslige Historier een og anden, der for Sandheds Bekiendelse have opofret Frihed, Liv og Lemmer: vi finde end flere udi Kirke-Historien. Den første Kirkes *Martyres* give merkelige Prøver her-paa. Nogle holde for, at man af de Christne *Martyres* Exempler alleene kand vise saadan *Heroismum*. Men de gaae herudi maaskee for vidt. En *Socrates*, en *Cato*, en *Phocion*, &c. kand ogsaa her tiene til Beviis paa den heroiske Dyd. Jeg veed vel, at mange tilskrive Hovmod og Egen-Roes alle de Dyder, som gamle Philosophi have øvet. Men de samme tage sig ikke i agt, at de derved kand underkaste sig fortredelige *Retorsioner*. Thi, naar een uden Beviis, alleene paa Mistanke henfører *Socratis* Dyd, Taalmodighed og Lidelse til Ambition og Hovmod: kand en anden give lige saadan Betænkning over en Christen *Martyr*; ja over den, der mindst haver forskyldt det. Mennesket kand og bør ikke dømme uden efter synlige Ting: ligesom en Dommer kand og bør ikke uden Beviis og klare *Actis* fælde nogen Sententz. Hvormeget end den anklagede Person kand være ham mistænkt, maa han dog erklære ham fri, naar Beskyldningerne ikke kand bevises. Enhver derfor, som øver Dyd og gode Gierninger sig selv til Skade, kand og bør ansees som en Helt,

og det med langt bedre Titel end en *Alexander* og en *Cæsar*, hvilke opofrede det Menneskelige Kiøn for at blive store, da han derimod opofrer sig selv, for at *conservere* det Menneskelige Kiøn.

Men denne heroiske Dyd maa dog øves med Skønsomhed: thi den kand i visse Maader ikke alleene miste sin *Merite*, men endogsaa forvandles til en Last. For Exempel, en nyttig og duelig Mand opofrer sig selv for at *conservere* et Drog og Jordens Byrde. Det er ingen Dyd, men en Daarlighed. Ja Tienstfærdighed i højeste Grad, som ellers kand passere for en heroisk Gierning, kand undertiden forvandles til en Synd. Saasom, naar een af Kierlighed byder sig til at *duellere* for sin Ven: det er, sætter baade Liv og Siæl paa Spill; med mindre man vil sige, at det er en heroisk Dyd at give sig Fanden i Vold for at tiene sin Næste. I det øvrige er det en Dyd udi høyeste Grad at øve gode Gierninger med sin Skade: thi ligesom de, der følge Dyden uden Henseende til mindste Fordeel, kand kaldes gode Mænd, saa kand disse kaldes store Helte.

Danske Essays

udkom første gang i Gyldendals Bibliotek 1-50, 1965.

Nu 2. udgave.

© 1965 by Gyldendalske Boghandel,

Nordisk Forlag A.S., Copenhagen.

Bogen er sat med Linotype Baskerville og trykt i

Gyldendals Forlagstrykkeri, København.

Printed in Denmark 1966.

16851